

УДК 745.56;987/89

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-3-13>**Володимир РОПЕЦЬКИЙ,***orcid.org/0000-0001-5700-8781*

Заслужений діяч мистецтв України,

доцент кафедри графічного дизайну та мистецтва книги

Української академії друкарства

(Львів, Україна) *vropetskyu@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕМКІВСЬКОГО ЖИВОПISY

Підкреслено, що лемки – корінні жителі Карпатського регіону. Складна доля лемків знайшла відбиток в творах мистецтва, зокрема й живопису. Установлено, що у фокусі уваги сучасних дослідників перебуває культурна спадщина лемків. Живопис – це вид образотворчого мистецтва, що є способом фіксації навколишнього світу фарбами на поверхні. Вивчення специфіки лемківського живопису дало змогу резюмувати, що лемки створювати твори живопису у рамках перших трьох видів: зразки станкового живопису, монументальний живопис, декоративне мистецтво. Теоретики поділяють види живопису за масштабом та сферою застосування. Найпоширеніші – зразки станкового живопису: художник наносить зображення фарбами на полотно, папір, картон чи дерево за допомогою пензля. Монументальний живопис поширився в Європі ще за часів античності та зберігся у вигляді фресок. Декоративне мистецтво оселилося в людській оселі у формі малюнків на предметах та деталях інтер'єру, меблів та посуду. Вивчення специфіки лемківського живопису дало змогу резюмувати, що лемки створювати твори живопису у рамках перших трьох видів: зразки станкового живопису, монументальний живопис, декоративне мистецтво. Найбільшого розвитку досягло лемківське декоративне мистецтво. Лемки розфарбовували предмети побуту, стіни будинків. лемківський живопис знайшов відображення в предметах повсякденного вжитку: так, тарілки та настінні картини лемків виконувались синьо-червоним рослинним візерунком на білому тлі. Лемки, як і бойки, є окремою етнографічною групою українського народу. Тому їхній творчості притаманні деякі особливості, що відбиваються, зокрема, в продуктах живопису. Лемківський живопис – це творча діяльність людини; образотворче мистецтво, спрямоване на створення творів з допомогою фарб, які наносяться на будь-яку тверду поверхню. Для створення художніх творів у живописі лемки застосовували природні кольори, виразність мазків, фактури та композиції, що дозволяло відтворювати на площині барвисте багатство навколишнього світу, об'ємність предметів, їх якісню, матеріальну своєрідність, просторову глибину та світлоповітряне середовище. В живописі лемків відбивається їх світосприйняття.

Ключові слова: лемківський живопис, живопис, ужиткове мистецтво, митці, твори мистецтва.

Volodymyr ROPETSKYI,*orcid.org/0000-0001-5700-8781*

Honoured Art Worker of Ukraine,

Associate Professor at the Department of Graphic Design and Book

Ukrainian Academy Printing

(Lviv, Ukraine) *vropetskyu@gmail.com*

FEATURES OF THE LEMKOS PAINTING

Relevance of the study. The Lemkos, like the Boykos and the Hutsuls, are native inhabitants of the Carpathian region. The hard luck of the Lemkos is reflected in works of art, including painting. It is established that the focus of attention of modern researchers is the cultural heritage of the Lemkos. At the same time, a comprehensive study of the problem of identifying the features of the Lemkos painting has not been found. Purpose of the work: present a general description of the features of the Lemkos painting. Research methodology consists in the use of comparative, historical and logical methods, which made it possible to summarize: painting is a type of Fine Art, which is a way of fixing the surrounding world with paints on the surface. Theorists divide the types of painting by scale and scope of application. The most common examples are easel painting: the artist applies the image with paints on canvas, paper, cardboard or wood using a brush. Mural painting spread in Europe in ancient times and has been preserved in the form of frescoes. Decorative art occupied its place in the human dwelling in the form of drawings on objects and details of the interior, furniture and dishes. Scientific novelty of the work consists in expanding the ideas about the Lemkos painting. The study of the specifics of the Lemkos painting allowed us to summarize that the Lemkos created works of painting within the first three types: samples of easel painting, mural painting, decorative art. The greatest development was achieved by the Lemkos decorative art. Thus, the Lemkos painted household items, walls of houses, using Linear Band compositions (“kryvulka” (curve), “kryvulka with lapchata” (a curve with paws), “zubkata kryvulka” (toothed curve)); motifs of “branches”, “herring”, “kryvulki” (curves), “ladders”, “Vyshyvanka” (embroidery shirt), “ray wheels”; a large branched tree – “flower” (“leaf”, “new flower”), which had as many branches

as family members live in the house from their great-grandfather was painted on the plane of the door with oil brine and white lime. Conclusions. The Lemkos painting is a creative activity of a person; a visual art aimed at creating works with the help of paints that are applied to any hard surface. To create artistic works in painting, the Lemkos used natural colors, expressiveness of brushstrokes, textures and compositions, which made it possible to reproduce the colorful richness of the surrounding world on the plane, the volume of objects, their qualitative, material originality, spatial depth and light and aerial environment. The Lemkos painting reflects their perception of the world.

Key words: *the Lemkos painting, painting, Applied Arts, artists, works of art.*

Актуальність теми дослідження. Лемки, як бойки та гуцули, – корінні жителі Карпатського регіону. Розділені між трьома державами, вони зуміли через віки зберегти самобутню культуру (пісню, різьблення, малярство, звичаї та традиції). 80–90-ті роки минулого століття часто називають початком відродження народності лемків. За однією з версій, предками лемків були стародавні племена білих хорватів, які проживали схилами Карпатських гір. Багато трагедій довелося пережити лемкам: знищення в Талергофському концтаборі, насильницьке переселення у рамках спецоперації «Вісла». Сьогодні частина лемків мешкає в Україні, інша частина – на території Польщі, третя – у Словаччині. Лемки, які живуть в Україні, переважно вважають себе частиною українського народу, хоча можна зустріти і тих, хто виступає за «відрубність» (національну самодостатність). Складна доля лемків знайшла відбиток в творах мистецтва, зокрема й живопису.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчив, що у фокусі уваги сучасних дослідників перебуває культурна спадщина лемків. Зокрема І. Вагилевич вивчав мистецтво, зокрема й живопису, лемків – мешканці Західного Прикарпаття (Вагилевич, 1965). Своєю чергою Х. Вовк розглянув особливості лемківського живопису крізь призму дослідження студії з української етнографії та антропології (Вовк, 1995). Концептуальні засади живопису лемків відображено в колективній праці Г. Гримашевич, Н. Лісняк, М. Гнатюк, Н. Свистун (2021), де висвітлено єдність лемків, що концентрується в різноманітності. Крім того різні аспекти живопису лемків знаходять відображення в збірниках наукових праць за матеріалами конференцій (Збірник наукових праць..., 2019) й у відкритих джерелах у мережі Інтернет, де висвітлюються результати виставок відомих живописців Лемківщини (У музеї на Тернопільщині..., 2019).

Вивчення лемківського живопису здійснював Б. Струмінський (1988), котрий вивчав єдність Лемківщини в системі: «земля-люди-історія-культура». Значний внесок у проблематику вивчення культурної спадщини лемків здійснив Ю. Тарнович, котрий узагальнив власні напрацювання в ілюстрованій історії Лемківщини (Тарнович, 1941) й систематизував їх у праці «Матеріальна

культура» (Тарнович, 1936). Важливі в контексті дослідження напрацювання З. Тканко (Танко, 2002). Водночас, комплексного дослідження проблеми виокремлення особливостей лемківського живопису нами не знайдено.

Мета дослідження. Здійснити загальну характеристику особливостей лемківського живопису.

Виклад основного матеріалу. Живопис нині претендує на звання найдавнішого мистецтва. Серед визначень панує таке формулювання: «Живопис – мистецтво зображати предмети, що лежить на поверхні, фарбами, з метою справити на глядача враження, подібне до того, яке він одержав би від дійсних предметів природи, і навіть сукупністю і характером зображуваних предметів викликати у глядача настрої чи висловити якусь художню ідею» (Єдність у різноманітності..., 2021, с. 45).

Відтак, живопис – це вид образотворчого мистецтва, що є способом фіксації навколишнього світу фарбами на поверхні. Основний виразний засіб живопису – колір, що впливає на загальне сприйняття глядачем картини, дозволяє звертати увагу на важливі деталі, що посилює емоційну складову твору. Відтінки та тони, необхідні художнику для точної передачі кольору, об'єму, простору досягаються шляхом змішування фарб на палітрі.

Теоретики поділяють види живопису за масштабом та сферою застосування. Найпоширеніші – зразки станкового живопису: художник наносить зображення фарбами на полотно, папір, картон чи дерево за допомогою пензля та «верстата» – мольберта. Цей тип має безліч технік, стилів та жанрів і протягом п'яти століть залишається основним предметом у художніх школах та університетах. Монументальний живопис поширився в Європі ще за часів античності та зберігся у вигляді фресок, настінних розписів храмів та палаців і вимагає від художника працьовитості та виняткового володіння технікою. Декоративне мистецтво оселилося в людській оселі у формі малюнків на предметах та деталях інтер'єру, меблів та посуду. Віртуозна техніка виділила в окремий напрям мистецтво мініатюри. Цифрове зображення з'явилося з розвитком комп'ютерних технологій у другій половині XX століття.

Вивчення специфіки лемківського живопису дало змогу резюмувати, що лемки створювали твори живопису у рамках перших трьох видів: зразки станкового живопису, монументальний живопис, декоративне мистецтво.

Найбільшого розвитку досягло лемківське декоративне мистецтво. Так, лемки розфарбовували предмети побуту, стіни будинків (рис. 1, 2).

Як слушно відзначає Ю. Тарнович, «...у різних осередках Лемківщини побутували самобутні способи зовнішнього оздоблення стін в різних техніках живопису. На півдні та на півночі регіону (Горлиц. р-н) підкреслювали горизонтальними лініями місця стику дерев'яних брусів, без виділення вікон, дверей, даху. На заході (пограниччя зі Словаччиною) стіни декорували вертикальними смугами, нанесеними вапном. Найпоширеніше зовнішнє оздоблення житлових споруд було в Ліському повіті, де розписували одвірки, двері, кути хат, облямовували вікна та розмальовували простінки між ними. Центром композиції розписів були збиті з грубих дощок низькі вхідні двері з широкими одвірками. На площині дверей, нафтовою ропою й білим вапном малювали велике гіллясте дерево – «квіт» («лист», «квіт новітній»), що мало стільки галузок, скільки членів родини живе в хаті від прадіда. Одвірки оздоблювали стрічковими композиціями («кривулька», «кривулька з лапчатими», «зубката кривулька»). Мотиви «галузки», «ялиці», «кривульки», «драбинки», «вишиванки», «промінних коліс» малювали на профільованих частинах брусів – «вуглах» («вуглинах-клинах»), що виступали назовні та залежно від форми колоди мали прямокутну або квадратну форми. На фасадній стіні хати оздоблювали широкі рами навколо вікон та простір між ними. Декорували й господарську

частину споруди, зокрема на воротах стодоли малювали поземно розташовані стрічкові композиції (рис. 3)» (Тарнович, 1936, с. 78).

Примітно, що житло лемки прикрашали, окрім розповсюдженого в Карпатах різьблення, також побілкою, трохи підсиненою вапном у швах між вінцями зрубу, попередньо промазаних глиною. Характерно, що тільки тут, на Лемківщині, був поширений розпис зрубних стін, а також деяких архітектурних деталей (дверей, воріт) білою, іноді зеленувато-жовтою глиною. Розглядаючи сюжети лінійно-графічного розпису, орнаменти та композиції, можна помітити їхнє декоративно-образне сприйняття краси навколишнього світу.

Мереживні розписи зрубів підкреслювали лемківський одяг, з переважанням білого та синього кольорів, з фактурними дрібними складочками, прикрасою фартухів та спідниць кольоровими стрічками. Водночас лемківський живопис знайшов відображення в предметах повсякденного вжитку: так, тарілки та настінні картини лемків

Рис. 2. Приклад розпису лемківської хати [фото з відкритих джерел в мережі Інтернет]

Рис. 1. Приклад розпису лемківської хати [фото з відкритих джерел в мережі Інтернет]

Рис. 3. Приклад розпису господарської частини лемківської хати [фото з відкритих джерел в мережі Інтернет]

виконувались синьо-червоним рослинним візерунком на білому тлі.

Висновки. Лемки, як і бойки, є окремою етнографічною групою українського народу. Тому їхній творчості притаманні деякі особливості, що відбиваються, зокрема, в продуктах живопису. Лемківський живопис – це творча діяльність людини; образотворче мистецтво, спрямоване на створення творів з допомогою фарб, які

наносяться на будь-яку тверду поверхню. Для створення художніх творів у живописі лемки застосовували природні кольори, виразність мазків, фактури та композиції, що дозволяло відтворювати на площині барвисте багатство навколишнього світу, об'ємність предметів, їх якісну, матеріальну своєрідність, просторову глибину та світлоповітряне середовище. В живописі лемків відбивається їх світосприйняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вагилевич І. М. Лемки – мешканці Західного Прикарпаття. *Записки НТШ*. 1965. Ч. 4. С. 76–80.
2. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. К. : Мистецтво, 1995. 336 с.
3. Єдність у різноманітності. Лемки. Навчально-методичний посібник / Упорядн.: Галина Гримашевич, Наталія Лісняк, Мирослава Гнатюк, Ніна Свистун. Житомир, 2021. 160 с.
4. Збірник наукових праць за матеріалами V Всеукраїнської науково – практичної конференції студентів, молодих учених науково-педагогічних працівників «Архітектурний рисунок контексті професійної освіти» / За ред. Т.М. Зіненко. Полтава : ПолтНТУ, 2019. 260 с.
5. Струмінський Б. О. Лемківщина (земля-люди-історія-культура). *Записки наукового товариства ім. Шевченка в Нью-Йорку*. 1988. Том. 206. С. 50–52.
6. Тарнович Юліан Ілюстрована історія Лемківщини. Львів: накладом видавництва «На сторожі», 1936. 148 с.
7. Тарнович Юліан Лемківщина. Матеріальна культура. Краків : Народове. 1941. 160 с.
8. Тканко З. Прикраси лемків. Лемківщина. Львів: Інститут народознавства НАНУ України, 2002. 345 с.
9. У музеї на Тернопільщині діє виставка живопису відомого художника (фото). URL: https://teren.in.ua/news/u-muzeyi-na-ternopilshhyni-diye-vystavka-zhyvopysu-vidomogo-hudozhnyka-foto_362601.html (дата звернення: 10.11.2022).

REFERENCES

1. Vahylevych I. M. Lemky – meshkantsi Zakhidnoho Prykarpattia [Lemki – residents of Western Prykarpattia]. *Zapysky NTSh*. 1965. № 4. S. 76–80. [in Ukrainian].
2. Vovk Kh. K. Studii z ukrainskoi etnografii ta antropologii [Studies on Ukrainian ethnography and anthropology]. K. : Mystetstvo, 1995. 336 s. [in Ukrainian].
3. Iednist u riznomanitnosti. Lemky [Unity in diversity. Lemki Educational and methodological manual]. Navchalno-metodychnyi posibnyk / Uporiadn.: Halyna Hrymashevych, Nataliia Lisniak, Myroslava Hnatiuk, Nina Svystun. Zhytomyr. 2021. 160 s. [in Ukrainian].
4. Zbirnyk naukovykh prats za materialamy V vseukrainskoinaukovo – praktychnoi konferentsii studentiv, molodykh uchenykh naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv “Arkhitekturnyi rysunok konteksti profesiinoi osvity” [Collection of scientific papers based on the materials of the 5th All-Ukrainian scientific-practical conference of students, young scholars and scientific and pedagogical workers “Architectural drawing in the context of professional education”] / Za red. T.M. Zinenko. Poltava : PoltNTU. 2019. 260 s. [in Ukrainian].
5. Struminskyi B. O. Lemkivshchyna (zemlia-liudy-istoriia-kultura) [Lemkivshchyna (land-people-history-culture)]. *Zapysky naukovooho tovarystva im. Shevchenka v Niu-Yorku*. 1988. № 206. S. 50–52. [in Ukrainian].
6. Tarnovych Yulian Iliustrovana istoriia Lemkivshchyny [Illustrated history of Lemkivshchyna]. Lviv: nakladom vydavnytstva “Na storozhi”. 1936. 148 s. [in Ukrainian].
7. Tarnovych Yulian Lemkivshchyna. Materialna kultura [Lemkivshchyna. Material culture]. Krakiv : Narodove. 1941. 160 s. [in Ukrainian].
8. Tkanko Z. Prykrasy lemkiv. Lemkivshchyna [Ornaments of lemkas. Lemkivshchyna]. Lviv: Instytut narodoznavstva NANU Ukrainy. 2002. 345 s. [in Ukrainian].
9. U muzei na Ternopilshhyni diie vystavka zhyvopysu vidomoho khudozhnyka (foto) [There is an exhibition of paintings by a famous artist in the museum in the Ternopil Region (photo)]. URL: https://teren.in.ua/news/u-muzeyi-na-ternopilshhyni-diye-vystavka-zhyvopysu-vidomogo-hudozhnyka-foto_362601.html (data zvernennia: 10.11.2022) [in Ukrainian].